

PRIJEDLOZI¹⁴⁰

1. Uvod

U odnosu na neke druge vrste riječi prijedlozi su relativno mala, ali heterogena skupina. Prijedlozi mogu biti leksikografski izazovni jer sintaktičku funkciju povezivanja imaju i riječi koje primarno pripadaju drugoj skupini riječi te se u prijedloge uz primarne prijedloge (*iz, na, od*) ubrajaju i jednorječnice tvorbeno povezane s kojom punoznačnom riječi (*prilikom, putem, glede*), ali i višerječnice (*bez obzira na, nedaleko od*). U *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku* obrađeno je oko 85 riječi ili višerječnih jedinica s funkcijom prijedloga. Većinom je riječ o samostalnim natuknicama, koje imaju odrednicu *prijedlog*, no obrađene su i neke višerječne jedinice, uz koje stoji *u prijedložnoj funkciji*.

2. Obrada prijedloga u *Mrežniku*

Prijedlozi se kao funkcionalna skupina riječi po tvorbi i sastavu mogu podijeliti u više podskupina, od kojih su sve zastupljene u *Mrežniku*. Primarni su prijedlozi *bez, do, iz, iza, k, kod, na, o...* Sekundarni su oni koji su nastali od punoznačne riječi ili od više riječi, od kojih neki čine i višerječne jedinice. Oni se dalje mogu podijeliti na manje podskupine. Jednostavni sekundarni prijedlozi nastali su od jedne punoznačne riječi koja je u određenome kontekstu izgubila svoje kategorijalno značenje tipično za određenu vrstu riječi te ima funkciju povezivanja drugih riječi. Tako su u *Mrežniku* obrađeni prijedlozi tvorbeno povezani s imenicama (npr. *duž, kraj*), s priložima (npr. *blizu, prije*) te s glagolskim priložima (npr. *glede*). Ako se u *Mrežniku* kao natuknica nalazi imenica ili prilog i istoizrazni prijedlog, oni su obrađeni kao dvije natuknice te uz svaku stoji oznaka vrste riječi (usp. prijedlog i prilog *poslije*, vidi 1. primjer).

1. primjer: Obrada prijedloga i priloga *poslije*

pòslije¹ prij.

(G) **Poslije označuje da što slijedi za čim.**

Mali Perica pita svoju učiteljicu može li razgovarati s njom poslije sata.

Prije i poslije utrke svim sudionicima omogućeno je mjerenje arterijskog tlaka u organizaciji Poliklinike Srčana.

SINONIM: nakon, **ANTONIM:** ¹prije

¹⁴⁰ Ovo je poglavlje izrađeno u suradnji s projektom *Hrvatski prijedlozi u upotrebi – semantička i sintaktička analiza* (HRPA) (IP-2022-10-6867), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

pöslje² pril.

Poslije znači u vrijeme koje slijedi nakon čega.

Mnogo godina poslije događaji su potvrdili moje slutnje i sumnje.

Par dana poslije Đuro dobije majčin odgovor.

poslije + glagol: doći, događati se, dogoditi se, dolaziti, ići, nastati, raditi, reći

poslije + vremenski izraz: poslije jednoga dana, poslije jedne godine, poslije minutu, poslije mjesec dana, poslije sat vremena

SINONIM: kasnije, **ANTONIMI:** ²prije, ranije

Od sekundarnih prijedloga obrađene su složenice nastale od dvaju prijedloga (*ispod, ispred, između, iznad, izvan...*), složenice od prijedloga i priloga (*površje...*) te složenice od prijedloga i imenice (*nadohvat, nasred, nasuprot, podno, pokraj...*). U *Mrežniku* su obrađeni i prijedložni izrazi koji se sastoje od dviju ili više riječi koje nisu srasle. Mogu ih činiti prilog i prijedlog (*nedaleko od...*), prijedlog i imenica (*na osnovi, u povodu...*), prijedlog, imenica i prijedlog (*u roku od, bez obzira na, u vezi s*). Oni su obrađeni kao podnatuknica pod punoznačnom riječju, a njihova je prijedložnost određena napomenom *u prijedložnoj funkciji*, uz koju stoji oznaka padeža, npr. uz *na osnovi* u rubrici *gramatička ograda* stoji *u prijedložnoj funkciji + G*, vidi 2. primjer.

2. primjer: Obrada sekundarnoga prijedloga *u povodu*, podnatuknice natuknice *povod*

pövod im. m. (G pövoda, DL pövodu, A pövod, I pövodom; *mn.* N pövodi, G pövödā, DLI pövodima)

Povod je ono što je izravno dovelo do čega, što je potaknulo ili pokrenulo koji događaj ili postupak.

Ljubav nije samo emocija, ljubav je pozitivna sila, povod za sve dobro i pozitivno.

Ovog puta povod je bio Dan bijelog štapa.

Kakav je povod? dobar, dovoljan, glavni, isti, izravan, konkretan, neposredan, pravi

• **u povodu**

(u prijedložnoj funkciji + G) **U povodu označuje da se što odvija istodobno s čim drugim što je ujedno i povod.**

Tu su, zatim, predmeti s izložaba priređenih u povodu otvaranja Obrtne te Zagrebačke učiteljske škole.

U povodu ispita zrelosti roditelji mu žele priuštiti radost i mole sina da im izrazi želju kamo bi putovao.

SINONIMI: povodom, prigodom, prilikom

Kolokacijska baza hrvatskoga jezika:

http://ihjj.hr/kolokacije/search/?q=povod&search_type=basic

2.1. Bilježenje prijedložnih navezaka

Neki prijedlozi, kao primjerice *niz* ili *uz*, mogu se ostvariti i s naveskom *a* (*niza, uza*), koji je najčešće uvjetovan riječju koja slijedi. Tada se u natuknici *a* donosi u

zagradama, pa te natuknice izgledaju ovako: *niz(a)*, *uz(a)* te uz njih u napomeni stoji uputa o tome kad se pojavljuje oblik *s a* na kraju, vidi 3. primjer.

3. primjer: Obrada prijedloga *k/ka*

k(a) prij.

(D) K(a) označuje da tko ili što ima kakav cilj.

On odlazi k njima u kabinet na razgovore o njihovim predavanjima ili o literaturi iz prirodnih znanosti.

Cestom k unutrašnjosti Istre posjetit ćemo, nedaleko od Kanfanara, ostatke Dvigrada, srednjovjekovnog dvorca i utvrde.

• Kad imenica iza prijedloga počinje suglasnicima *k*, *g* ili *h*, prijedlog *k* dobiva na kraju samoglasnik *a*: *ka kući, ka gradu, ka hrastu.*

2.2. Podatak o padežu sklonjive riječi u prijedložno-padežnome izrazu

Osnovno je obilježje prijedloga da uvjetuju padežni oblik sklonjive riječi u prijedložno-padežnome izrazu te je padežni morfem sastavni dio morfolškoga opisa prijedloga. Uvjetovanje riječi u imeničkim i glagolskim skupinama u *Mrežniku* određeno je postavljanjem pitanja u kolokacijama (npr. *Tko može ispričati?*, *Što se može ispričati?*, *Komu se može ispričati?* uz glagol *ispričati*), pri čemu taj oblik može biti obvezan ili neobvezan. Budući da prijedlog određuje padež riječi u prijedložno-padežnome izrazu, taj se padež u *Mrežniku* bilježio ispred svake definicije u rubrici *Gramatička ograda*: oznakom G, D, A, L, I.

Navođenjem oznake padeža uza svako značenje naglašuje se već navedeno sintaktičko svojstvo prijedloga da se uz njih mora upotrijebiti riječ u određenome obliku, ali je ostala otvorena mogućnost da se zabilježe i različiti padežni oblici koje uza se vezuju neki prijedlozi. Primjerice, uz prijedloge *o* i *po* može doći akuzativ i lokativ, a uz prijedloge *u* i *za* čak tri padežna oblika: genitiv, akuzativ i lokativ odnosno instrumental. U takvim se slučajevima slijedio tradicionalni poredak padeža (N, G, D, A, V, L, I) te su, primjerice, kod prijedloga *u* najprije obrađena značenja s genitivom, zatim s akuzativom te na kraju s lokativom. Obradu prijedloga *u* vidi u 4. primjeru.

4. primjer: Obrada prijedloga *u*

u prij.

1. (G) U označuje da što pripada komu.

Da je najbolji natjecatelj u povijesti državnih natjecanja u Hrvata odličan predavač, to znamo već 4 godine.

Svi posjetitelji imali su priliku čuti i predavanje psihologinje o problemima prehrane u djece.

2. (A) U označuje da je što usmjereno ili se kreće prema unutrašnjosti čega.

Svi smo krenuli oko 10 sati u selo Brgudac.

Te kemikalije ubrizgavaju se u drvo pod pritiskom.

3. (A) U označuje da je što usmjereno prema postizanju kakava stanja, da je što cilj, rezultat kakve promjene.

Pri ekstremno visokim temperaturama glinena žbuka pretvara se u keramiku, koja dodatno štiti slamu od požara.

Grad Zagreb ipak neće trenutačno u blokadu.

4. (A) U označuje da se što zbiva unutar kakvih vremenskih granica.

Zaprešić je u subotu 17. ožujka bio domaćin tradicionalnog Memorijala Josipa Jože Vogrinca. Već u proljeće 2007. godine imali smo prikupljenih 1 000 000 kuna.

5. (L) U označuje da se tko ili što nalazi ili zbiva unutar čega.

U uredu Hrvatske pošte otvorena je filatelistička izložba Europske integracije i Republika Hrvatska autora Stjepana Zdenka Brezarića.

Danas je u Europskom domu u Zagrebu održana redovita izborna skupština Zajednice povratnika Hrvatske.

6. (L) U označuje da se što zbiva unutar kakvih vremenskih granica.

Zarez je počeo izlaziti u veljači 1999. godine, nakon što je cijela tadašnja redakcija Vijenca napustila redakciju.

Predaja zahtjeva za upis prima se u mjesecu svibnju.

7. (L) U označuje da se što odvija na kakav način.

Dijete ima pravo od roditelja očekivati odrastanje u ozračju ljubavi, razumijevanja i sreće.

Temeljni kapital društva iznosi 1 378 800 kuna i uplaćen je u cijelosti.

2.3. Definicije

Definicija značenja prijedloga puna je rečenica u kojoj se navodi natuknica (vidi primjere u ovome poglavlju).

Određivanje značenja nekih prijedloga, pogotovo sekundarnih, jednostavno je jer oni često nemaju velik broj značenja, nego obično jedno, vrlo specifično. Primarni prijedlozi dulje su u uporabi i značenjski su raslojeniji. Prostor i vrijeme mjerljive su dimenzije, pri čemu su prostorni odnosi konkretni i vidljivi, pa se i u opisu prijedložnih značenja obično polazi od prostornih značenja kao primarnih. Iz njih se razvilo vremensko i druga apstraktna značenja (način, uzrok...). Taj je redoslijed primijenjen i u *Mrežniku* te su se za pojedini padež (ako ih je bilo više uz neki prijedlog) obrađivala najprije prostorna značenja, zatim vremenska pa ostala apstraktna značenja. Podatak o tome dolazi li u prijedložno-padežnome izrazu riječ koja označuje živo ili neživo, koji je koristan s aspekta uporabe, iščitava se iz padežnoga oblika zamjenice u definiciji, npr. uz prijedlog *uzduž*: „Uzduž označuje da se **što** proteže dužinom **čega**.” ili uz prijedlog *uime*: „Uime označuje da **tko** nastupa umjesto **koga** drugoga, da zastupa kakvu skupinu.” Obradu prijedloga *iz* vidi u 5. primjeru.

5. primjer: Obrada prijedloga *iz*

iz prij.

1. (G) Iz označuje da tko ili što izlazi ili potječe odakle.

Krenuli smo iz Kutine u 6 h.

Prvo je mjesto pripalo konopaškom klubu iz Kršana, drugo porečkom klubu, a treće onom iz Peroja.

2. (G) Iz označuje da tko ili što pripada određenomu razdoblju.

Prvi pisani spomen Zagreba datira iz 1094. godine, kada je na Kaptolu osnovana biskupija. Crkveni je namještaj uglavnom iz doba baroka i klasicizma.

3. (G) Iz označuje da je što uzrok čemu drugom.

Sve to proizlazi iz naše osobne vjere i našega poslanja.

Turci su, nemajući što izgubiti, zaigrali iz inata.

2.4. Primjeri

U svakome značenju navodi se nekoliko primjera uporabe prijedloga, a u korpusu su se tražili primjeri koji su karakteristični za određeno značenje.

2.5. Normativna napomena

Uz neke prijedloge navodi se normativna napomena, npr. uz prijedlog *iza*, vidi 6. primjer.

6. primjer: Obrada prijedloga *iza*

iza prij.

1. (G) Iza označuje da tko ili što dospijeva sa stražnje strane koga ili čega.

Prva se sakrila Lijenost, koja se kao i uvijek, samo bacila iza prvog kamena na putu.

Također, obratite pozornost na to da nije postavljen iza prijarnika jer će u tom slučaju dolaziti do refleksije zvučnih valova.

SINONIMI: ispred 1., pred(a) 1.

2. (G) Iza označuje da se tko ili što nalazi ili kreće sa stražnje strane koga ili čega.

Iza benzinske postaje nalazi se autopraonica.

Vozila koja su bila iza nas u koloni počela su naglo kočiti, neka su uspjela skrenuti za nama, a neka su ipak bila prisiljena produžiti.

SINONIMI: ispred 2., pred(a) 3.

• Prijedlog *iza* u hrvatskome standardnom jeziku ima prostorno značenje (*iza kuće, iza drveta*) i nije dobro upotrebljavati ga u vremenskome značenju. Umjesto prijedloga *iza* u vremenskome značenju pravilno je upotrebljavati prijedloge *nakon* ili *poslije*. Pogrešno je *Vidimo se iza blagdana.*, *Čujemo se iza vikenda.*, a pravilno je *Vidimo se nakon/poslije blagdana.*, *Čujemo se nakon/poslije vikenda.*

Kolokacijska baza hrvatskoga jezika:

http://ihjj.hr/kolokacije/search/?q=iza&search_type=basic

2.6. Sinonimi i antonimi

Prijedlozima se kao i drugim riječima u *Mrežniku* navode sinonimi i antonimi. Tako je prijedlog *iznad* kad „označuje da se tko ili što nalazi ili kreće s gornje strane ili na gornjoj strani čega” povezan s prijedlogom *nad(a)* kao sinonimom i prijedlozima *ispod*, *pod(a)* kao antonimima. *Blizu* je kao sinonim povezan s *kod*, *kraj*, *nedaleko od*, *pokraj*, *uz(a)*. S obzirom na to da su neki prijedlozi višeznačni, oznaka broja *iza* prijedloga upućuje na značenje s kojim se veza uspostavlja. *Kod* i *kraj* ujedno su i homografi te je (brojem ispred natuknice) uspostavljena veza upravo s prijedlogom, a

ne s imenicom. S obzirom na to da je *Mrežnik* elektronički rječnik, veza se uspostavlja poveznicom te se jednostavno dolazi do traženoga sinonima ili antonima.

2.7. Podnatuknice

Uz prijedlog *do* donose se podnatuknice jer su uočene specifične uporabe uz neke glagole te se smatra da upravo sveza glagola i prijedloga dobiva novo značenje i novu uporabu. Riječ je o glagolima koji su u nekim izrazima nepunoznačni, pri čemu je značenjski dio obično sadržan u imenici, ali ta se imenica može mijenjati te takav izraz čini slobodnu svezu za razliku od ustaljenih sveza glagola, prijedloga i imenice koje imaju čvrsto značenje te su i obrađene pod određenim glagolima (npr. uz *dolaziti* su kao podnatuknice obrađeni izrazi *dolaziti do izražaja*, *dolaziti do pojave*, *dolaziti do promjene* i *dolaziti do zaključka*).

Kao podnatuknice uz prijedlog *do* obrađene su sveze glagola i prijedloga kod kojih se imenički dio slobodno može mijenjati (*dolaziti do oksidacije/oštećenja/promjene*), vidi 7. primjer. Svezu glagola i prijedloga može zamijeniti samo glagol (npr. umjesto *držati do izgleda/sklada/osobe* = *cijeniti izgled/sklad/osobu*). Takav opis nije proširen u drugim rječnicima, a otvara novu mogućnost opisa višerječnih jedinica i kolokacija.

7. primjer: Podnatuknice natuknice *do*: *doći/dolaziti do čega*, *dovesti/dovoditi do čega*, *držati do čega*

- **doći/dolaziti do čega**

(3.1. jd.; G) **Doći/dolaziti do čega znači nastati/nastajati, stvoriti se / stvarati se.**

Kada stupaju u reakciju, dolazi do oksidacije.

Na tržištu je očito došlo do poremećaja jer se očekivalo da će cijena goriva u ljetnim mjesecima padati.

- **dovesti/dovoditi do čega**

(G) **Dovesti/dovoditi do čega znači izazvati/izazivati da se što dogodi ili pojavi.**

Zajednički svim vrstama šećerne bolesti jest poremećaj u metabolizmu koji dovodi do porasta razine glukoze u krvi.

To je dovelo do blokade koja je trajala od 1991. do kolovoza 1995.

- **držati do čega**

(G) **Držati do čega znači cijeniti što, imati visoko mišljenje o čemu.**

Muškarci su im također uredni, drže do izgleda.

Naravno tulumu su nezaobilazni dio svakog faksa koji drži do sebe.

2.8. Tvorbena napomena

Prijedlozi su uglavnom netvorbene riječi (*od, do...*), no prijedložnim složenicama određena je tvorba (*iz-među, iz-nad, po-više*), a uz prijedloge koji su tvorbeno povezani s drugom riječju stoji da su nastali preobrazbom. Primjerice uz *povodom* stoji *preobrazbom od instrumentalna imenice povod*.

2.9. Vanjske poveznice

Neki su prijedlozi povezani s *Kolokacijskom bazom hrvatskoga jezika* (<http://ihjj.hr/kolokacije/>), u kojoj se može naći više sveza riječi s određenim prijedlogom i opis njihovih glavnih gramatičkih i značenjskih obilježja, vidi 1. sliku.

Kolokacijska baza hrvatskoga jezika Početna O bazi Popis oznaka i odrednica u bazi Popis natuknica u bazi Hrvatski ▾

točna pretraga ▾ TRAŽI

Rezultati pretraživanja za: **bez**

natuknica	vrsta riječi	tekst	sinonimi i varijante	Bez filtra ▾	Bez filtra ▾	značenje	primjer
				oznaka sveze	stil i struka		
bez	prij. G	bačva bez dna		F			
bez	prij. G	bademi bez ljuske					
bez	prij. G	baština bez baštinika		S			
bez	prij. G	bez /čijega/ dopuštenja		S			
bez	prij. G	Bez alata nema zanata.		P			
bez	prij. G	bez boje, okusa i mirisa					
bez	prij. G	bez borbe					
bez	prij. G	bez brige		F			
bez	prij. G	bez broja		S			
bez	prij. G	bez buke					

1. slika: Prijedlog *bez* u *Kolokacijskoj bazi hrvatskoga jezika*

3. Zaključak

Leksikografska obrada prijedloga u dosadašnjim je rječnicima pokazala određena problematična mjesta¹⁴¹ te se u *Mrežniku* posebna pozornost posvetila tim „slabim točkama”.

U *Mrežniku* se pazilo na razlikovanje prijedloga i priloga te su obrađeni kao odvojene natuknice, označene brojem koji također upućuje na njihovu razliku, ovisno o sintaktičkoj uporabi, tj. je li uz tu riječ obvezna dopuna te je li padežni oblik dopune uvjetovan tom riječju (prijedlogom). U *Mrežniku* su proporcionalno zastupljeni sekundarni prijedlozi. Jednorječni su obrađeni kao zasebne natuknice (*povodom*, *prilikom*), a višerječni su obrađeni pod punoznačnom riječju kao podnatuknica (*nedaleko od*, *u roku od*). *Mrežnik* je elektronički rječnik, u kojemu računalno olakšava

¹⁴¹ Vidi Matas Ivanković 2018.

pretraživanje te nije važno što neki izrazi nisu na „svojemu” abecednom mjestu (npr. u *povodu* se nalazi pod natuknicom *povod*) jer se tražena riječ umjesto prelistavanjem stotina stranica pronalazi utipkavanjem nekoliko slova. Iako su prijedlozi riječi koje tradicionalno u poglavlju o tvorbi u gramatikama nisu obrađene, u *Mrežniku* se donosi i podatak o njihovoj tvorbi, najčešće je riječ u srastanju (npr. *iz-nad*, *na-dohvat*) ili o preobrazbi (npr. *povodom*). Uz prijedlog *do* izdvojene su kao podnatuknice sveze glagola i prijedloga kod kojih se imenički dio iza prijedloga slobodno može mijenjati, čime se željelo istaknuti da je prijedlog sastavni dio značenja glagola, odnosno da glagol i prijedlog zajedno čine jednu značenjsku jedinicu kojoj bi sinonim bio samo glagol (*dolaziti do* = *nastajati*, *držati do* = *cijeniti*).

Izvori i literatura

Matas Ivanković, Ivana. 2018. Prijedlozi kao rječničke natuknice. *Od dvojbe do razdvojbe. Zbornik radova u čast profesorici Branki Tafri*. Ur. Košutar, Petra; Kovačić Mislav. Ibis grafika. Zagreb. 113–127.